

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
(повна назва факультету)
кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти
(повна назва кафедри)

**РОЗВИТОК СЛОВНИКА ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ КАРТ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 11-471 групи
Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Спеціалізація: логопедія
Освітньо-професійної (наукової)
програми Дошкільна освіта
Квакуша Вікторія Михайлівна
Керівник к.пед.н., доцент Полєвікова О.Б.
Рецензент к.пед.н., доцент Борисенко Н.М.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи розвитку словника дітей старшого дошкільного віку за допомогою інтелектуальних карт	7
1.1. Закономірності та стадії оволодіння дитиною словом в онтогенезі	7
1.2. Наукові підходи до організації словникової роботи в ЗДО	11
1.3. Інтелектуальна карта: термінологічний розвій і сутність поняття	18
РОЗДІЛ 2. Методичні основи розвитку словника дітей старшого дошкільного віку за допомогою інтелектуальних карт	27
2.1. Характеристика рівнів розвитку словника дітей старшого дошкільного віку	27
2.2. Педагогічні умови розвитку словника дітей старшого дошкільного віку	34
2.3. Особливості застосування інтелектуальних карт у розвитку словника старших дошкільників	38
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48
ДОДАТКИ	53
ДОДАТОК А. Приклади інтелектуальних карт з розвитку словника дітей старшого дошкільного віку	53
ДОДАТОК Б. Тематичні словники-мінімуми	55
ДОДАТОК В. Конспекти занять із розвитку словника дітей старшого дошкільного віку за допомогою інтелектуальних карт	58
ДОДАТОК Г. Кодекс академічної доброчесності	66
ДОДАТОК Д. Довідка про перевірку в ЮНІЧЕК	67

ВСТУП

Актуальність дослідження обґрунтована потребою розв'язання сукупності завдань, значущість яких наголошується в державних документах (Указ Президента України №156/2018 «Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України» від 31 травня 2018 року, Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», прийнятим Верховною Радою України 25 квітня 2019 року, Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Базовий компонент дошкільної освіти в Україні»), реалізація яких ускладнюється зміною освітніх пріоритетів і ціннісних орієнтирів, невідповідностями між оновленим змістом дошкільної освіти, представленим у Базовому компоненті дошкільної освіти, та дещо застарілими підходами до створення освітнього середовища в реальній практиці закладу дошкільної освіти, зокрема організації мовленнєвої роботи з дітьми.

Адже для самореалізації мовленнєва особистість мусить виявляти достатній словниковий багаж, уміння точно і доречно використовувати його у різних ситуаціях спілкування.

Проблема розвитку словника дітей дошкільного віку є досить складною та багатоаспектною, тому над її розв'язанням працювало чимало психолінгвістів, лінгвістів, педагогів, методистів, дефектологів (А. Арушанова, А. Богуш, О. Гвоздєв, Н. Горбунова, Л. Калмикова, Л. Колунова, Г. Ніколайчук, Ф. Сохін, В. Тищенко, М. Шеремет).

Аналіз теоретичних основ і практики розвитку словника в закладах дошкільної освіти дозволив виявити низку суперечностей між:

– необхідністю оновлення змісту та методів організації роботи з розвитку словника і сучасним станом лексичної роботи в умовах імплементації Нової української школи;

– рівнем вимог до мовленнєвої компетентності особистості дітей дошкільного віку й усталеністю традиційних методик розвитку дитячого словника;

– численними інноваціями щодо організації словникової роботи та реальним рівнем якості навчально-методичного забезпечення освітнього процесу в ЗДО.

Тяжіння до інтеграції в освітньому процесі з метою забезпечення наступності між дошкільням та НУШ зумовило появу численних інноваційних методів, серед яких усе більше набуває популярності метод інтелектуальних карт, що виник у 60-70 роках ХХ століття. Його автор – психолог з Великобританії Тоні Бьюзен.

Варто зазначити, що існує широкий термінологічний розвій описуваного нами поняття: «інтелект-карта», «карта розуму», «карта пам'яті», «ментальна карта», «асоціативна карта», «асоціативна діаграма», «схема мислення», «розумова карта», «карта розумових дій» – усі ці варіанти назв зустрічаються в освітянській літературі.

Цей метод об'єднує характеристики сприйняття і переробки інформації, властиві двом півкулям головного мозку, дозволяє не просто унаочнити освітній процес, а й показати взаємозв'язки між різними поняттями.

Серед вітчизняних науковців, які займаються проблемою впровадження в дошкільня інтелектуальних карт, вирізняються праці Н.Гавриш, І.Кіндрат, К.Крутій.

Таким чином, актуальність проблеми, необхідність подолання виявлених нами протиріччя зумовили вибір теми дипломної роботи на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» *«Розвиток словника дітей старшого дошкільного віку за допомогою інтелектуальних карт»*.

Мета дослідження: аналіз проблеми розвитку словника дітей старшого дошкільного віку за допомогою інтелектуальних карт у сучасному просторі дошкільної освіти, висвітлення її теоретичних аспектів, окреслення сфери її практичного застосування у галузі сучасної дошкільної лінгводидактики.

Завдання дослідження.

1. З'ясувати закономірності та стадії оволодіння дитиною словом в онтогенезі, наукові підходи до організації словникової роботи в ЗДО.
2. Дослідити термінологічний розвій і сутність дефініції «інтелектуальна карта».
3. Схарактеризувати рівні та педагогічні умови розвитку словника дітей старшого дошкільного віку.
4. Розкрити особливості застосування інтелектуальних карт у розвитку словника старших дошкільників.

Об'єкт дослідження: навчально-мовленнєва діяльність дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: методика розвитку словника дітей старшого дошкільного віку за допомогою інтелектуальних карт.

Методи дослідження. Для розв'язання визначених завдань застосовувалися такі методи дослідження: *теоретичні* – системний аналіз та узагальнення наукової, методичної літератури з проблеми розвитку словника старших дошкільників; методи аналізу психолого-педагогічного, лінгвістичного, лінгводидактичного наукових фондів для теоретичного узагальнення провідних підходів до розвитку словника старших дошкільників; *емпіричні*: аналіз діагностичних методик для оцінювання рівня розвитку словника старших дошкільників.

Практична значущість дослідження полягає в можливості застосування методики розвитку словника старших дошкільників за допомогою інтелектуальних карт у практиці закладів дошкільної освіти з

метою підвищення якості словникової роботи. Також результати дослідження можуть використовуватися під час лекцій і семінарських занять із дисципліни «Дошкільна лінгводидактика» в закладах вищої освіти, педколеджах, інститутах післядипломної освіти педагогічних працівників, а також під час розроблення програм і методичних посібників для роботи з дошкільнятами.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження доповідались на засіданні кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету, висвітлено на V міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної дошкільної та вищої освіти», присвяченій 80-річчю з дня народження та 60-річчю професійної діяльності академіка А. М. Богуш, у статті «*Особливості розвитку словника дітей*» (м.Одеса; 29-30 жовтня 2019 року) та на I міжнародній науково-практичній конференції «Eurasian scientific congress» у доповіді «*Інтелектуальні карти як ефективний засіб розвитку словника дітей дошкільного віку*» (м.Барселона, Іспанія; 27-28 січня 2020 року) (**закордонна публікація** у співавторстві з науковим керівником).

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та п'яти додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ КАРТ

1.1. Закономірності та стадії оволодіння дитиною словом в онтогенезі

Закономірності розвитку мовленнєвої діяльності в онтогенезі визначено Л. Федоренко [3, с.46]. Перша закономірність, за словами автора, полягає в тому, що здібність до сприйняття рідної мови залежить від натренованості мускулатури органів мовлення дитини. Рідна мова засвоюється, якщо дитина набуває здібність артикулювати фонему і модулювати просодеми, а також вичленовувати їх на слух із комплексів звуків. Для оволодіння мовленням у дитини мають бути відпрацьовані рухи мовленнєвого апарата, необхідні для вимови кожної фонему мови і кожної просодеми, і рухи ці мають бути скоординовані зі слухом дитини. Мовлення засвоюється, якщо дитина, слухаючи мовлення інших, повторює (вголос, а потім про себе) артикуляції і просодеми промовця, наслідуючи йому, тобто якщо дитина працює органами мовлення. Так, у віці немовляти передмовленнєві дії дитини – це артикуляційні і модуляційні голосові дії (гуління, свірель, лепет, модульований лепет). Гуління, лепет змінюються мовленням, яке спочатку – мовлення вголос, тобто робота мускулів мовленнєвого апарата, що вимагає від дитини значних вольових зусиль. І лише після того, як дитина навчиться якоюсь мірою свавільно керувати мускулами свого мовленнєвого апарата, у неї з'являється внутрішнє мовлення, тобто здатність здійснювати артикуляції і модуляції органів мовлення без їх звукового супроводження. Дитина може навчитися вимовляти звуки мовлення в знайомих словах чисто, без дефектів до п'ятого року життя. По мірі того як дитина росте, її мовлення розвивається, їй уже не вистачає знайомих слів, що вимовляються правильно. Отже, дорослі,

вводячи в її лексику нові слова, мають навчити її вимовляти їх усі, а також навчити модулювати інтонацію всіх синтаксичних конструкцій, якими збагачують мовлення дитини. Закономірність засвоєння рідної мови, що полягає в необхідності тренування органів мовлення для вдосконалення навичок вимови, діє не тільки в перший період оволодіння рідною мовою, при становленні артикуляційної бази, але і пізніше: в школі, у закладі вищої освіти [12, с.23].

Наступна закономірність виявляється в тому, що розуміння смисла мовлення залежить від засвоєння дитиною лексичних і граматичних мовних значень різного ступеня узагальненості. Рідне мовлення засвоюється, якщо розвивається здатність розуміти лексичні й граматико-семантичні мовні значення, якщо при цьому дитина набуває одночасно лексичні і граматичні навички. На основі засвоєного лексичного значення слова дитина сприймає морфологічну абстракцію – загальне значення низки слів. Здатність дитини розуміти відокремлене лексичне значення слова надалі призводить до розуміння слова як частини мови. Це розуміння проявляється в осмисленому вживанні слів-запитань хто? що? який? що робить? що зробить? Розуміння граматичних категорій свідчить про зародження здібності абстрагуватися [12, с.24].

Третя закономірність, що пов'язана з інтонаційними характеристиками мовлення, засвідчує, що виразність мовлення залежить від розвитку в дитини чутливості та сприйнятливості до засобів виразності мовлення оточуючих. Дитина ефективно засвоює мовлення, коли відчуває виразні відтінки лексичних, граматичних, фонетичних мовних значень, а також значень у зв'язному мовленні. Це закономірність вираження експресії та емоцій, адже мова має всі засоби відображення емоцій. У фонетиці – це інтонація, в лексиці – синонімія, перенос значення; у граматиці – особливі префікси та суфікси; в синтаксисі – стилістичні фігури. Фонетичних засобів для вираження

будь-якого експресивного почуття дуже багато – сила і тембр голосу, висота тону, паузи, алітерація, асонанси, звукові фігури. У лексиці функціонально-стилістичні синоніми розрізняються за вживанням у різних стилях мовлення [4, с.47].

Четверта закономірність пов'язана з формуванням у дитини „чуття мови”, яке розуміється, як сукупність відчуттів, що безпосередньо відображають зв'язки, характерні для мови як системи засобів спілкування людей; це вміння користуватися мовними засобами відповідно до мовленнєвої ситуації без звернення до теоретичних знань про мову [12, с.23].

П'ята закономірність полягає в тому, що розвиток усного мовлення зумовлює розвиток писемного мовлення дитини. Писемне мовлення у філогенезі й онтогенезі з'являється пізніше, ніж усне. І якщо усне мовлення як система знаків кодує дійсність, то писемне – кодує усне мовлення. Сутність засвоєння писемного мовлення полягає в тому, що дитина у процесі написання порівнює написане з тим, що вимовляє, артикулює, зіставляє орфографію з орфоепією. Якщо вона опанувала орфоепію, то при оволодінні письмом, ознайомленні з правилами орфографії дитина інтуїтивно, підсвідомо порівнює написання з раніше засвоєним вимовлянням. Орфографічна грамотність мовлення залежить від сформованості й закріплення навичок порівняння орфоепії з орфографією [4, с.48].

Сутність шостої закономірності полягає в тому, що темпи збагачення мовлення зростають по мірі вдосконалення мовленнєвотворчої системи дитини. Означена закономірність ґрунтується, перш за все, на досвіді навчання мови, оскільки засвоєння мови визначає загальні вміння дитини. Ця закономірність базується на засвоєнні логіки, семіотики, лексики, граматики, умінні пов'язувати явища наук із навколишньою дійсністю, з предметами конкретними й абстрактними (Л. Федоренко) [4, с.56].

Отже, узагальнюючи зазначене, зауважимо, що оволодіння значенням слова в онтогенезі відбувається за певними закономірностями: доки не освоєно дію, не встановлено зв'язок „предмет – слово”; не усвідомлено відносини, залежності між предметами, явищами, людьми, поняття не буде використовуватися свідомо; водночас і дія стає більш усвідомленою, якщо поняття опановано, що підтверджує справедливість вислову про взаємозв'язок мовлення і мислення – вербалізація мислення та інтелектуалізація мовлення; через слово дитина переходить поступово до більш узагальнених форм мислення; специфічність свідомості у відображенні світу реалізується через значення; розуміння мовлення не розвивається паралельно й синхронно зі свідомим використанням слів.

1.2. Наукові підходи до організації словникової роботи

Усе життя дитини супроводжується різними видами діяльності, у процесі яких вона набуває певних знань, здійснюється психічний розвиток, збагачення форм пізнання довкілля, засвоєння суспільного досвіду, норм і правил взаємовідносин між людьми, відбувається соціалізація. З розвитком дитини розвивається й сама діяльність, з'являються нові, більш складні види діяльності; на кожному віковому етапі розвитку дошкільника є своя провідна діяльність.

Водночас, з огляду на синкретизм розвитку дитини дошкільного віку, будь-який вид діяльності містить як підпорядкований елемент інші види діяльності (малюванню підпорядковуються ігрові, комунікативні компоненти; у процесі гри водночас відбувається пізнання, спілкування, рухлива діяльність, конструювання ігрових атрибутів), і це є природнім для дітей. Зазначимо, що не йдеться про специфічні види пізнавальної діяльності за змістом, характером гри чи спілкування, що спрямовує та супроводжує будь-яку продуктивну діяльність дітей, бо вони є визначально полі-функціональними.

Упродовж розвитку дитини від народження до 7 років відбувається зміна провідних діяльностей, а саме: безпосередньо-емоційне спілкування дитини з дорослим (перший рік життя); предметно-маніпулятивна діяльність (1–3 роки); сюжетно-рольова гра (3–6 років); навчальна діяльність молодших школярів.

У надрах предметно-маніпулятивної діяльності формуються передумови інших видів дитячої діяльності (ігрової, трудової, пізнавальної, продуктивної), що знайшло відображення в дослідженнях попередніх років В. Гербової, В.Логінової, О. Радіної [12, с.29]. У системі взаємодії діяльностей за функціональними ознаками пріоритетними є такі види: пізнавальна, мовленнєва, комунікативна, оскільки вони супроводжують усі види діяльності. У пізнавальній діяльності словник дітей збагачується побутовою, спеціальною термінологією, розширюється відповідно до тем.

Провідною діяльністю дошкільників, за традиційним баченням учених (Д. Ельконін, О. Запорожець, В. Котирло, С. Ладивір, Н. Михайленко) [3, с.56], є гра. У провідній діяльності виникають і всередині неї диференціюються нові види психічної діяльності, що створює умови для переходу до наступного етапу. Крім цього, саме в ній перебудовуються також часткові, окремі психічні процеси. Провідною діяльністю є не стільки стосовно інших видів діяльності (кожна з яких має певне значення для розвитку), скільки стосовно формування новоутворень як основних психологічних змін в особистості на кожному етапі онтогенезу.

Продуктивні види діяльності в дошкільному віці, до яких належать образотворча й конструктивна, також сприяють розвитку словника дітей, бо продуктивну діяльність науковці (Т. Казакова, О. Саприкіна) [3, с.67] визначають як діяльність, що моделює предмети довкілля, залучає дітей до створення реального продукту, в якому уявлення про предмет, явище, ситуацію одержує матеріальне втілення в малюнку,

конструкції, об'ємному зображенні. Роль образотворчої діяльності полягає в тому, щоб спонукати до словотворення, стимулювати бажання сказати своє слово. У процесі образотворчої діяльності дитина набуває вмінь, що дозволяють їй передавати зміст побаченого матеріалу в малюнку, виробках (ліпленні, аплікації); розвивається вміння створювати, втілювати свої задуми за допомогою засвоєних специфічних виразних засобів образотворчої діяльності; розвиваються творчі здібності, знакова й символічна функції дитини, що дозволяє моделювати предмети й явища довкілля, більш глибоко пізнавати їх. Роль конструктивної діяльності полягає в засвоєнні слів, що позначають дії, просторові відносини, адже – це процес створення різноманітних конструкцій із різних матеріалів, що передбачає взаємне розташування частин, елементів, а також способи їх поєднання. (Г. Урунтаєва) [4, с.5]. У процесі такої діяльності розвивається уявлення дошкільників, їхні мисленнєві операції, зокрема аналіз, синтез, узагальнення. Конструктивна діяльність вимагає від дитини здійснювати обстеження предметів, щоб виокремити частини, визначити структуру, характер з'єднання окремих елементів.

Мовленнєва діяльність посідає особливе місце серед різних видів діяльності. Розробка теорії мовленнєвої діяльності припадає переважно на ХХ ст.: Л. Виготський, М. Жинкін, О. Леонтьєв, О. Лурія, Ф. де Сосюр, Л. Щерба [3]. У межах лінгвістичного підходу (Л. Щерба) мовленнєва діяльність розглядається як один із трьох аспектів мови нарівні з „психічною організацією”, „мовною системою”, „мовним матеріалом”, що охоплює суму окремих актів говоріння й розуміння. Звідси й виокремлення в лінгводидактиці видів мовленнєвої діяльності – говоріння, слухання (аудіювання), читання й письмо. Слухання й читання – це рецептивне мовлення, а ті, хто слухає або читає – реципієнти. Говоріння й письмо належать до продуктивного мовлення. Мовців та читців називають продуцентами. У закладі дошкільної освіти

діти опановують лише двома видами мовленнєвої діяльності – слухання та говоріння [3].

Специфіка підходів до навчання лексики виявляється як у методичних принципах, так і в їх реалізації, тобто організації змісту, процесу навчання, доборі засобів, прийомів навчання. Науковці (А. Богуш, Н. Гавриш) виокремлюють загальні підходи навчання лексиці: спрямованість на формування практичних навичок володіння лексикою; домінування усного мовлення над писемним [4, с.10].

Системний підхід до мовленнєвого розвитку, в контексті якого складаються найбільш сприятливі умови для опанування словника дитиною було запропоновано науковцями під керівництвом О. Ушакової. Означена система комплексного навчання передбачала відбір мовного змісту, доступного для дитини-дошкільника та його методичне забезпечення; виокремлення пріоритетних ліній в освоєнні мови (в лексиці – це робота над смисловою стороною слова, в граматиці – формування мовних узагальнень, у монологічному мовленні – розвиток уявлень про структуру зв'язного висловлювання різних типів); уточнення структури взаємозв'язку різних розділів мовленнєвої роботи і зміна цієї структури на кожному віковому етапі; виявлення індивідуальних особливостей оволодіння мовою в різних умовах навчання; взаємозв'язок мовної та художньої діяльності в розвитку творчості дошкільників; наступність змісту і методів мовленнєвої роботи між дошкільними установами і початковою школою [3, с.245].

Одним із видів мовленнєвої діяльності є художньо-мовленнєва діяльність, тобто діяльність, пов'язана зі сприйманням літературних творів, виконанням їх, відтворенням, супроводжується образним, виразним мовленням, словесною творчістю (А. Богуш) [3]. Ключовими напрямками в організації художньо-мовленнєвої діяльності є розвиток художньо-естетичного сприймання та словесної творчості; розвиток мовлення, виховання культури мовлення; літературознавча підготовка; збагачення

емоційно-чуттєвого, когнітивного досвіду. Змістовою стороною художньо-мовленнєвої діяльності є формування різних видів компетенцій: художньо-мовленнєвої, когнітивно-мовленнєвої, виразно-емоційної, поетично-емоційної, оцінно-етичної, театральної-ігрової.

Важливою в аспекті збагачення словника дітей є мовленнєво-ігрова діяльність, яку Н. Луцан визначає як двокомпонентний утвір, в основі якого лежить розвиток дитячого мовлення засобами гри. Дослідницею у мовленнєво-ігровій діяльності виокремлено та схарактеризовано такі аспекти, психологічний, лінгвістичний, лінгводидактичний, естетичний; запропоновано якісні характеристики мовленнєво-ігрової діяльності: доступність, довільність, варіативність, виразність, емоційність, логічність, доречність. Обґрунтовано поняття „мовленнєво-ігрова компетенція”, під якою дослідниця розуміє комплексну характеристику особистості дитини, полікомпонентне утворення, чинниками якого виступають діалогічна, монологічна, когнітивно-мовленнєва, виразно-емоційна, оцінно-поетична, театральної-ігрова та ігрова компетенції [25].

Разом із навчально-мовленнєвою та художньо-мовленнєвою діяльністю діти дошкільного віку задіяні в спілкуванні як комунікативній діяльності, що супроводжує всі види діяльності людини, яка не може жити, працювати, задовольняти свої духовні потреби, не спілкуючись із іншими. Спілкування є одним із важливих чинників соціального розвитку дитини; розглядається вченими як вид спільної діяльності людей, складної взаємодії, у процесі якої відбувається обмін думками, почуттями, переживаннями, способами поведінки, звичками; взаємне передавання один одному повідомлень, установлення контактів між людьми та групами, що включає в себе комунікацію (взаємодію), соціальну перцепцію (Т. Піроженко) [14].

Таким чином, діяльнісний підхід до організації словникової роботи в закладі дошкільної освіти зумовлений тим, що мовленнєва діяльність є специфічним видом діяльності, розвиток словника дитини відбувається в

діяльності, зокрема навчально-мовленнєвій, художньо-мовленнєвій, мовленнєво-ігровій. Означений підхід до організації лексичної роботи полягає в усвідомленні навчання мови як специфічної діяльності, в процесі якої дитина засвоює лексико-граматичний склад рідної мови.

Компетентісний підхід забезпечує формування низки компетенцій, якими має оволодіти кожний мовець. У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти виділяють загальні компетенції (знання світу, соціокультурні знання, практичні вміння і навички) та лінгвістичні, комунікативні, соціолінгвістичні, дискурсивні та інші компетенції. Виходячи з того, що компетенції є системою знань, умінь і навичок, які дозволяють особистості виконувати певні дії, цей підхід орієнтує на розвиток загальних і комунікативних мовленнєвих компетенцій.

Компетентність та компетенція – це поняття, які необхідно розмежовувати, оскільки вони є поняттями різних рівнів; поняття компетенцій та компетентностей є значно ширшим за такі поняття, як знання, вміння, навички, тому що вони передбачають спрямованість особистості (мотивацію, ціннісні орієнтири), її здатність переборювати стереотипи, відчувати проблеми, виявляти проникливість, гнучкість мислення, характер – самостійність, цілеспрямованість, вольові якості; також можна називати компетентністю володіння людиною певною компетенцією, що вимагає особистісного ставлення до неї і до предмета діяльності; необхідно запроваджувати ціннісний системний і взаємоузгоджений підхід до систематизації понять компетентності, компетенції та ключових компетентностей, необхідних для забезпечення інтеграції української освіти до світових загальноосвітніх процесів.

У мовленнєвій діяльності А. Богуш виділяє мовну та мовленнєву компетенції, а в мовленнєвій компетенції – лексичну, фонетичну, граматичну, діалогологічну та комунікативну, що формується в процесі навчально-мовленнєвої діяльності [3]. Вчена виокремлює теоретичні

основи формування мовної компетенції дошкільника як кінцевого результату навчання, його базисної характеристики. Під комунікативною компетенцією вона розуміє комплексне використання промовцем мовних і немовних засобів із метою спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування; обізнаність людини, певну систему знань, умінь і навичок, мовних здібностей. Комунікативна компетенція складається з декількох підсистем знань. Серед них, мовна й мовленнєва компетенції [3].

Мовна компетенція – це засвоєння й усвідомлення мовних норм, що склалися історично у фонетиці, лексиці, граматиці, орфоепії, семантиці, стилістиці та адекватне їх застосування в будь-якій людській діяльності в процесі використання певної мови. Мовна компетенція – це інтегративне явище, що охоплює низку спеціальних здібностей, знань, умінь, навичок, стратегій і тактик мовної поведінки, установок для успішного здійснення мовної діяльності в конкретних ситуаціях спілкування (В. Андрієвська) [3]. Цей вид компетенції включає мовні знання (лексичні, граматичні), мовленнєві вміння (фонетичні та орфографічні) і відповідні соціокультурні знання.

Під мовленнєвою компетенцією А. Богуш розуміє вміння дитини адекватно й доречно, практично користуватися рідною мовою в конкретних ситуаціях спілкування, використовуючи з цією метою мовні, позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення в їх сукупності [3]. Мовленнєва компетенція включає чотири види комунікацій: аудіювання, говоріння, читання і письмо. Компетенція у говорінні – це компетенція в діалогічному та монологічному мовленні.

За А. Богуш, змістовна лінія мовленнєвого розвитку дошкільника визначається мовленнєвою компетенцією, яка, у свою чергу охоплює лексичну, фонетичну, граматичну, діамонологічну компетенції [3].

Результатом опанування лексичної компетенції, що є центральною для нашого дослідження, є набуття **лексичної компетентності** як здатності миттєво викликати з довгострокової пам'яті еталон слова залежно від конкретного мовленнєвого завдання та включати це слово у мовленнєвий ланцюг. Розвиток цієї компетенції є центральним аспектом вивчення мови, адже лексична компетенція розглядається як знання вокабуляру та правил словобудування. Центральною ланкою в роботі над засвоєнням лексичного матеріалу є формування лексичних навичок, що є навичками інтуїтивно-правильного утворення, вживання, розуміння лексики на основі мовленнєвих лексичних зв'язків між слухомовленнєвомоторною і графічною формами слова і його значенням. Лексична правильність мовлення визначається сталістю лексичних мовленнєвих навичок, а рецептивні лексичні навички – це розпізнавання і розуміння лексичних одиниць активного, пасивного мінімумів при читанні, аудіюванні. Її змістовну лінію складають: пасивний і активний словник у межах віку – синоніми, омоніми, антоніми; близькі й багатозначні слова; основне й переносне значення слова; однокореневі слова; образні вирази, прислів'я, приказки, фразеологічні звороти (А. Богуш) [3]. Лексична компетенція складається з лексичних знань і мовленнєвих лексичних навичок, граматична – з граматичних знань і мовленнєвих граматичних навичок; фонологічна – фонетичних знань та мовленнєво-слухових навичок.

Проблема комунікативного підходу до навчання мови не нова. Вона тісно пов'язана з практичною спрямованістю, на яку орієнтують концепції мовної освіти, що ґрунтуються на Загальноєвропейських рекомендаціях із мовної освіти. Головне завдання такого підходу – формування комунікативно компетентної особистості, здатної вільно й легко висловлюватися з будь-яких питань, виявляючи високий рівень мовної культури, дбаючи про якість свого мовлення. Комунікативний підхід створює умови для свідомо-мовленнєвої діяльності учнів, чия

мовленнєва практика ґрунтується не тільки на знаннях мовної системи, а й на діяльності спілкування. В умовах стандартизованої мовної освіти комунікативний підхід набув нового змісту. Він став головною метою освітнього процесу – формування комунікативної компетенції, що базується на знаннях, вміннях пізнавального і творчого типу, соціальних навичках, світоглядних переконаннях [3, с. 76–81]. Мета стандартизованої мовної освіти спонукала до пошуків нових методик, що реалізувалися в лінгводидактиці і практичній діяльності учителів-словесників та викладачів ВНЗ.

Отже, аналіз сучасних наукових підходів до проблеми розвитку словника дітей дошкільного віку вимагає її розглядання як цілісної системи з урахуванням єдності мовлення й діяльності, індивідуальних рис особистості дитини та забезпечення лексичної компетентності.

1.3. Інтелектуальна карта: термінологічний розвій і сутність поняття

Інтелект-карти («mind maps», «mind» – «розум», «maps» – «карта») – це винахід Тоні Бьюзена, відомого британського діяча в галузі педагогічної психології і розвитку інтелекту [6].

Інтелект карта, або карти мислення (mind-maps) – це відображення на папері ефективного способу думати, запам'ятовувати, згадувати, вирішувати творчі завдання, а також можливість представити і наочно висловити свої внутрішні процеси обробки інформації, вносити в них зміни, удосконалювати [6, с.5].

Інтелектуальна карта – це графічний спосіб подання інформації.

Інтелектуальна карта – це наочний, графічний інструмент мислення.

Інтелектуальна карта – це унікальний і простий метод запам'ятовування інформації.

Інтелект-карта – це техніка представлення будь-якого процесу, події, думки або ідеї в систематизованій візуальній формі [5, с.6].

Варіанти назви: «інтелект-карта», «карта розуму», «карта пам'яті», «ментальна карта», «асоціативна карта», «асоціативна діаграма», «схема мислення», «розумова карта», «карта розумових дій».

Інтелект-карта – це потужний графічний метод, універсальний ключ до вивільнення потенціалу, прихованого в мозку людини [5, с.7].

Тоні Бьюзен, будучи студентом, звернув увагу, що традиційні методи запам'ятовування і конспектування (по порядку) малоефективні. Вони вимагають багато часу зусиль, нудні і монотонні, до того ж не приносять бажаних результатів. Це спонукало його серйозно зайнятися вивченням мислення і процесів запам'ятовування інформації. Він не відкрив нічого нового, тільки систематизував вже наявні в психології знання про закони мислення.

Найбільш ефективно і плідне має нелінійний характер. Воно починається з виникнення центрального образу, ідеї і поширюється в різні боки, за рахунок активізації нейронів головного мозку. Процес збудження поширюється від однієї нервової клітини до іншої, захоплюючи все нові відділи головного мозку, і активізуючи різну інформацію, що зберігається в пам'яті. Таке мислення Бьюзен назвав радіантним мисленням («радіанта» – точка небесної сфери, з якої як би виходять видимі шляхи тіл із однаково спрямованими швидкостями, наприклад, метеоритів одного потоку). В основі цього мислення – асоціації (зв'язки, що виникають між спалахами збудження в корі головного мозку).

Як правило, рішення задачі являє собою якийсь алгоритм, тобто чітку послідовність розумових дій.

Необхідність організації мислення як процесу послідовних операцій підкреслює і логіка – стародавня наука про правила мислення, що виникла ще в епоху античності. Будь-якому інтелектуальному заняттю (написання твору, реферату, курсової роботи, статті) має передувати чіткий план, пункти якого відображають послідовність

викладу матеріалу. Все це – відображення лінійної форми організації інформації і, певною мірою, суперечить характеру нашого мислення. Нерідко складання плану забирає більше зусиль, ніж рішення самої проблеми. Недарма діти (та й не тільки) не люблять цього заняття. А змусити студентів складати план написання курсової до, а не після буває практично не можливо. Не дивно, адже складно планувати те, про що ще не думав [6, с.12].

Бьюзен доводить, що прагнення побудувати лінійний алгоритм вирішення проблеми тільки заважає мисленню, знижує інтелектуальний потенціал і мнемічні здібності людини. Ми не будемо настільки категоричні, все ж метод алгоритму, як спосіб вирішення розумових завдань зарекомендував себе як досить ефективний. Але, якщо говорити про дійсно творче мислення, то слід визнати, що підпорядковується воно іншим законам, і в ньому процес генерування асоціацій має найважливішу роль [6, с.14].

Радіантне мислення дозволяє людині підключити до вирішення проблеми інформацію з абсолютно різних галузей і уникнути такого поширеного явища, коли думка обмежується єдиним асоціативним полем, і людина не в змозі подивитися на проблему по-новому, побачити нестандартне рішення. Т.Бьюзен розробив дуже цікавий і в багатьох відношеннях корисний спосіб активізації радіантного мислення – складання інтелект-карт [6, с.16].

Інтелект-карти – це унікальний і простий метод запам'ятовування інформації, що представляє собою особливий вид запису матеріалу у вигляді радіантної структури, тобто структури, що виходить від центру до країв. Тоні Бьюзен провів паралель між організацією мислення за допомогою інтелект-карт і пристроєм людського мозку. Інтелект-карта нагадує нейрон (клітину головного мозку) з безліччю відгалужень. Наше мислення організовано не лінійно, як текст, а має саме таку розгалужену структуру: кожне поняття в нашій голові пов'язане з іншими поняттями

на основі асоціацій. Точно також на фізичному рівні з'єднуються нейрони. Саме тому вона більш зручна у використанні і дозволяє більш якісно відобразити структуру матеріалу, відобразити зв'язки (сміслові, асоціативні, причинно-наслідкові та інші) між поняттями, частинами, складовими проблемами або предметної галузі, яку ми розглядаємо.

В умовах реалізації Базового компоненту дошкільної освіти методика інтелектуальних карт дозволяє здійснювати інтеграцію освітніх ліній найбільш повно і вирішувати такі завдання: розвивати психічні функції (увага, пам'ять, мислення); стимулювати мовленнєву активність, розширювати пасивний і активний словник, розвивати зв'язне мовлення; розвивати інтереси дітей, пізнавальну активність, допитливість; розвивати спілкування і взаємодію дитини з дорослими і однолітками; формувати елементи самостійності, цілеспрямованості та саморегуляції власних дій; розвивати уяву і творчу активність; формувати наступність між дитячим садком і школою; розвивати дрібну моторику рук; сприяти реалізації самостійної творчої діяльності дітей [1].

Отже, інтелект-карти – це унікальний і простий метод запам'ятовування інформації. Метод інтелектуальних карт найбільш повно відповідає особливостям роботи людського мозку. Відмітною властивістю методики є залучення в процесі засвоєння інформації обох півкуль головного мозку, завдяки чому забезпечується його найбільш ефективна робота і інформація зберігається як у вигляді цілісного образу (ейдетично), так і в словесній формі (ключові слова). За допомогою використовуваних при побудові карт зорових образів забезпечується створення глибокого враження, що істотно збільшує запам'ятовуваність матеріалу і здатність до відтворення.

Аналіз теоретичних основ нашого дослідження дозволяє дослідити методику розвитку словника дітей старшого дошкільного віку за допомогою інтелектуальних карт.

Саме цьому присвячено другий розділ нашої дипломної роботи.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ КАРТ

2.1. Характеристика рівнів розвитку словника дітей старшого дошкільного віку

До характеристики рівнів розвитку словника дітей науковці підходять із різних позицій. Передусім критерії оцінювання стану словника визначаються в контексті розуміння й активного мовлення (слововимова – О. Максаков, О. Саприкіна; словник – Л. Колунова, Г. Смага, Є. Струніна, Ю. Руденко, Є. Тихеева, В. Харченко; граматична правильність мовлення – А. Богуш, Л. Калмикова, К. Крутій, Н. Маковецька, А. Тамбовцева, С. Цейтлін). За іншими підходами, учені характеризують мовлення відповідно до кінцевої мети навчання дошкільників рідної мови – формування **культури мовлення** (як системи вимог стосовно вживання мови в мовленнєвій діяльності) – вміння правильно говорити (й писати), добирати мовно-виражальні засоби відповідно до мети та ситуації спілкування: граматичну правильність (К. Крутій), нормативність, адекватність, логічність (А. Богуш), різноманітність, багатство, естетичність (О. Аматыєва, О. Трифонова), образність (Н. Гавриш, О. Савушкіна, О. Ушакова), чистота, доречність.

З урахуванням напрямів діагностики: 1) активний словник (використання) та пасивний словник (розуміння дітьми слів), 2) якісний та кількісний словник, Н.Горбуновою визначено критерії та показники рівнів розвитку словника старших дошкільників: мотиваційний, когнітивно-змістовий, експресивно-оцінний [12].

Мотиваційний критерій із показниками:

– інтерес до змісту слова;

- ініціативність слововживання;
 - прагнення до словотворення і словозміни.

Когнітивно-змістовий критерій із показниками:

- точність слововживання;
- кількість і якість слів, які вживає дитина у тематичних групах;
- розуміння значення слів і вміння їх пояснити.

Експресивно-оцінний критерій із показниками:

- наявність у мовленні образних виразів, приказок, прислів'їв, експресивної лексики;
- взаємооцінка правильності вживання лексики іншими;
- самооцінка правильності вживання лексики.

До кожного з визначених критеріїв та показників добираються діагностичні методики за темами: „Пори року”, „У крамниці”, „Я”, „Спорт”, „Квіти”, „Українські народні казки, загадки, прислів'я, приказки”, „Дружба”, „Подорож”, „Професії. Ремесла”, „Іграшки”. Запропоновані завдання передбачають створення ситуацій стимульованого мовлення (з опорою на літературний текст, на картинку, за зразком); предметно-орієнтоване спілкування (бесіда, полілог), міжособистісне спілкування (дружня розмова), нестимульоване мовлення (ігрова діяльність), рівень побутового спілкування (доручення, дії). Мовна продукція дітей оцінюється за 5-ти бальною шкалою.

Схарактеризуємо зміст та особливості виконання старшими дошкільниками низки експериментальних завдань у межах визначених критеріїв та показників [12].

Мотиваційний критерій

Показник: інтерес до змісту слова

Завдання „Що означає слово?” (тематична група „У крамниці”)

Мета: оцінити інтерес дошкільників до етимології слів, уміння пояснювати, наводити приклади.

Матеріал: ілюстрації із зображенням продуктів харчування, одягу та квітів.

Процедура виконання: вихователь показує дітям ілюстрації із зображенням слів відповідно до теми „У крамниці” – „олія”, „цукор”, „масло”, „морозиво”; „шуба”, „рукавички”; „пролісок”, „ромашка”.

Вихователь: – Чи знайомі вам ці слова? Де ви їх чули? Як ви вважаєте, як з’явилися ці слова? Що вони означають?

Спосіб оцінювання:

1 бал: діти тільки називають предмети, зображені на ілюстраціях.

2 бали: діти називають предмети, зображені на ілюстраціях, відповідають на запитання вихователя, де вживаються ці слова.

3 бали: діти пояснюють значення запропонованих слів.

4 бали: діти намагаються уявити джерело чи придумати історію появи слів, пояснюють значення слів.

5 балів: діти самостійно пояснюють значення всіх слів.

Показник: прагнення до словотворення і словозміни

Завдання: „Який” (тема „Подорож”)

Мета: визначити здатність дітей до зміни слів, не змінюючи їх основного значення.

Матеріал: малюнок будинку та дороги, слова „довгий”, „короткий”, „скорий”, „захоплюючий”, „мальовничий”, „гостинний”.

Процедура виконання: вихователь пропонував дітям слова, які вони повинні змінити, не змінюючи його основне значення. Треба зазначити, що дітям було важко виконати це завдання, вони не оперують умінням знаходити відтінки значення прикметників.

Вихователь: – Подивитися на цей малюнок. Ця дорога до будиночку коротка, але якщо ви оберете цю дорогу – ви дістанетеся будинку скоріше, тому як я можу назвати цю дорогу?

Сергійко М.: – Ця дорога коротша.

Вихователь попросив дітей знайти схожі слова до прикметників: „довгий”, „захоплюючий”, „мальовничий”, „гостинний”.

При кількісному оцінюванні завдання „Який” ураховувалися такі показники, як самостійність дітей в утворенні нових слів, здатність пояснити їх та навести приклади.

Спосіб оцінювання:

1 бал: діти відмовляються виконувати завдання.

2 бали: діти змінюють слова лише після пояснення та повторних прикладів вихователя.

3 бали: дошкільники утворюють слова за допомогою вихователя, але не пояснюють значення нового слова та не наводять приклади.

4 бали: діти самостійно утворюють слова.

5 балів: дошкільники самостійно утворюють слова, здатні пояснити значення нового слова та навести приклади.

Когнітивно-змістовий критерій

Показник: точність слововживання

Завдання „Добери потрібне слово” (тематична група „Я”)

Мета: оцінити вміння дітей сприймати висловлювання на слух та добирати необхідні за змістом слова.

Матеріал: речення з пропущеними словами за темами „Родина”, „День народження”, „Мій друг”, набір малюнків.

Процедура виконання: вихователь зачитує дітям речення з пропущеними словами за певними темами та просить вибрати і вставити одне зі слів у речення. Для цього він пропонує дітям подивитися малюнки із зображенням слів та обрати одне з них.

При підрахунках результатів завдання „Добери потрібне слово” враховується кількість правильно названих дошкільниками слів.

Спосіб оцінювання:

1 бал: діти не змогли додати жодного слова.

2 бали: старші дошкільники виконували завдання за допомогою навідних запитань вихователя.

3 бали: дошкільники намагалися самостійно виконати завдання, водночас допускали помилки.

4 бали: діти правильно добирали переважну більшість слів.

5 балів: діти самостійно правильно назвали всі слова.

Показник: *кількість і якість слів, які вживає дитина в тематичних групах*

Завдання „Спорт” (тематична група „Спорт”)

Мета: визначити рівень обізнаності дітей із різними частинами мови в межах теми „Спорт”.

Матеріал: ілюстрації з зображенням видів спорту, спортивного одягу, спортивного інвентарю.

Процедура виконання: вихователь запитував дітей: „Які ви знаєте види спорту? Якими стають люди, якщо вони займаються спортом?”. Педагог фіксував відповіді, потім показував низку малюнків пов’язаних із темою спорт та просив дітей відповісти на запитання: „Назвіть ці предмети. В які ігри можна з ними грати? З ким ви будете грати? Коли носять ці предмети? Які вони? Чи подобаються вам ці види спорту? Чому? Що роблять гравці у футбол (волейбол, баскетбол)? Як назвати? На що це схоже? Як займаються боксом, гімнастикою?”.

Спосіб оцінювання:

1 бал: діти називають 1–2 види спорту, використовують іменники (близько 5).

2 бали: називають 2–3 види спорту, 2–3 предмети, пов’язаних із цими видами спорту (називають переважно іменники, понад 10).

3 бали: називають 3–4 види спорту, у мовленні домінують іменники та дієслова (близько 10).

4 бали: називають 4–5 видів спорту, 4–5 предметів, пов’язаних із цими видами спорту, вживають різні частини мови (близько 20).

5 балів: вживають слова різних частин мови, характеризуючи певні види спорту (близько 30).

Показник: розуміння значення слів та вміння їх пояснити

Завдання „Перекладач” (тематична група „Пори року”)

Мета: визначити вміння дошкільників розуміти та пояснювати основне значення слова.

Матеріал: малюнки із зображенням різних предметів, явищ природи.

Процедура виконання: вихователь звертався до дітей: „Діти, уявіть, що ви прилетіли з іншої планети та не знаєте назв усіх речей, що вас оточують. Ви можете скористатися послугами перекладача, показавши йому малюнок із предметом, перекладач назве його та спробує пояснити, що це таке”. Діти із задоволенням брали участь у виконанні цього завдання.

При підрахунку результатів виконання завдання „Перекладач” оцінюється точність та повнота описання, різноманітність використаних слів.

Спосіб оцінювання:

1 бал: дітям важко пояснити значення запропонованих слів.

2 бали: діти не завжди розуміли та могли пояснити пряме значення слів.

3 бали: діти пояснювали значення всіх запропонованих слів за допомогою вихователя.

4 бали: намагались самостійно пояснювати значення запропонованих слів, іноді помилялися.

5 балів: діти самостійно пояснювали значення запропонованих слів.

Експресивно-оцінний критерій

Показник: самооцінка правильності вживання лексики

Завдання „Який ти” (тематична група „Я”)

Мета: виявити вміння дитини оцінювати доцільність вживання лексичних одиниць своїми товаришами у межах певних тем, багатство словникового запасу.

Матеріал: аркуші паперу, кольорові олівці.

Процедура виконання: вихователь розподілив дітей по парам, попросив першу дитину намалювати себе та розповісти про себе, своє місце проживання, родину, улюблені справи, друзів. Педагог веде бесіду з другою дитиною: „Що твій друг розповів про себе? Що він міг би розповісти? Що б ти розповів, якби був на його місці?”

Визначення вміння дитини оцінювати доцільність вживання лексичних одиниць своїми товаришами у межах певних тем відбувалося шляхом підрахунку кількості слів, які друга дитина запам'ятала та вказала з висловлювання першої дитини.

Спосіб оцінювання:

1 бал: діти відмовилися від відповіді.

2 бали: дошкільники лише визначили, про що розповів друг.

3 бали: діти визначили, про що розповів друг, зазначили, про що б розповіли вони, водночас не змогли оцінити мовлення однолітків.

4 бали: діти самостійно давали оцінку мовленню однолітків.

5 балів: діти змогли оцінити доцільність уживання лексики своїми товаришами.

Показник: *взаємооцінка правильності вживання лексики іншими*

Завдання „Інтерв'ю” (тематична група „Іграшки”)

Мета: виявити вміння дитини оцінювати своє мовлення, чути та виправляти свої помилки.

Матеріал: диктофон, низка запитань.

Процедура виконання: вихователь бере інтерв'ю у дитини на тему „Твоя улюблена іграшка”. Під час інтерв'ю дитині необхідно відповісти на запитання: „Чи є у тебе твоя улюблена іграшка? Яка вона? Чому вона тобі подобається? Якого вона кольору та розміру? Чи даєш ти свою

іграшку своїм друзям? Як ти граєшся зі своєю іграшкою? Де ти тримаєш свою іграшку? Як ти доглядаєш за своєю іграшкою?”.

Інтерв'ю записували на диктофон. Через деякий час дитині дали прослухати її відповіді та попросили визначити, чи не припустила вона помилок у власному мовленні. Якщо так, то ці помилки необхідно було виправити.

При оцінюванні відповідей дошкільників урахується самостійність дітей у визначенні своїх помилок, здатність пояснювати та виправляти їх.

Спосіб оцінювання:

1 бал: діти не чують помилок у своїх висловлюваннях.

2 бали: дошкільники визначають свої помилки за допомогою навідних запитань вихователя, але не можуть їх виправити.

3 бали: старші дошкільники визначають свої помилки, але не можуть їх виправити самостійно.

4 бали: діти змогли оцінити свої висловлювання як правильні чи неправильні, виправити свої помилки.

5 балів: діти були здатні пояснити свої помилки.

На підставі визначених критеріїв та показників Н.В.Горбуновою схарактеризовано рівні розвитку словника дітей старшого дошкільного віку: високий, вищий за середній, середній, нижчий за середній, недостатній [12].

Високий рівень розвитку словника дітей характеризувався стійким інтересом до змісту слова. Діти виявляли ініціативність під час слововживання, прагнули до словотворення та словозміни; влучно вживали слова. У словнику старших дошкільників, яких віднесено до означеного рівня, нараховується десять і більше слів різних частин мови за кожною із запропонованих тем. Діти старшого дошкільного віку розуміють пряме та переносне значення слів і вміють їх пояснити, навести приклади з власного життя. У мовленні дітей наявні образні

вирази, приказки, прислів'я (5 і більше); експресивна лексика; вони здатні до самооцінки й оцінки правильності вживання лексики іншими.

Діти, рівень розвитку словника яких визначено як **вище середнього**, виявили стійкий інтерес до змісту слова, ініціативність слововживання; в їхньому мовленні спостерігалось прагнення до словотворення та словозміни. Для таких дітей властива точність слововживання. У словнику дітей за кожною із запропонованих тем нараховувалося до восьми слів різних частин мови. Діти виявили розуміння прямого та переносного значення слів, уміння їх пояснити; у мовленні присутні образні вирази, приказки, прислів'я (3–4); наявна експресивна лексика. Діти здатні до оцінки правильності вживання лексики іншими, водночас самооцінка правильності вживання лексики не завжди є адекватною.

Для старших дошкільників із **середнім рівнем** розвитку словника властивий стійкий інтерес до змісту слова, ініціативність слововживання, прагнення до словотворення та словозміни. Такі діти досить точно вживали слова у власному мовленні; у їхньому словнику за кожною із запропонованих тем не менше п'яти слів різних частин мови. Діти виявляли розуміння прямого значення слів і вміння їх пояснити, а тлумачення переносного значення викликало в них певні труднощі. У мовленні дітей наявні образні вирази, приказки, прислів'я (1–2), експресивна лексика; вони здатні до оцінки правильності вживання лексики іншими, однак відсутня самооцінка вживання лексики.

Діти **рівня нижче середнього** відрізнялися стійким інтересом до змісту слова; словник за кожною із запропонованих тем нараховував до трьох слів різних частин мови. Старші дошкільники розуміли значення слів, уміли їх пояснити; в мовленні рідко зустрічались образні вирази, приказки. Діти майже не виявляли ініціативи при слововживанні, уникали виконання завдань на словотворення та словозміну. Для мовлення таких дітей не була характерною точність слововживання,

експресивна лексика; вони не здатні до оцінки мовлення інших і самооцінки правильності вживання лексики.

Для дітей **недостатнього рівня** розвитку словника властивий нестійкий інтерес до змісту слова; спостерігалася відсутність ініціативності слововживання, прагнення до словотворення та словозміни, точності слововживання. Словник старших дошкільників за кожною із запропонованих тем нараховував не більше двох слів різних частин мови; діти виявляли розуміння прямого значення слів, але не завжди вміли їх пояснити, не розуміли переносного значення слів. У мовленні дітей відсутні образні вирази, приказки, прислів'я, експресивна лексика; вони не здатні до оцінки правильності вживання лексики іншими та самооцінки [12].

Узагальнені кількісні результати констатувального експерименту подано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Рівні розвитку словника старших дошкільників (у %)

Рівні	ЕГ	КГ
Високий	5,6	5,3
Вище середнього	9,3	9,6
Середній	11,5	11,4
Нижче середнього	38,2	37,8
Недостатній	35,4	35,9

Проаналізуємо результати констатувального експерименту. Високий рівень продемонстрували 5,6% старших дошкільників експериментальної та 5,3% дітей контрольної груп. Рівень вище середнього виявлено у 9,3% старших дошкільників експериментальної та 9,6% дітей контрольної груп. На середньому рівні перебувало 11,5% респондентів експериментальної та 11,4% дітей контрольної груп. Рівень нижче середнього зафіксовано в 38,2% старших дошкільників

експериментальної та 37,8% респондентів контрольної груп. Недостатній рівень виявлено в 35,4% дітей експериментальної та 35,9% респондентів контрольної груп.

Отже, як свідчать результати констатувального обстеження, переважна більшість старших дошкільників (близько 75%) виявили такі рівні розвитку словника, як нижче середнього та недостатній, що підтверджує необхідність проведення спеціальної роботи, спрямованої на розвиток словника.

2.2. Педагогічні умови розвитку словника дітей старшого дошкільного віку

Педагогічні умови ми розуміємо як зовнішні обставини, що впливають на протікання педагогічного процесу в тій чи іншій мірі, свідомо сконструйовані педагогом та забезпечують підвищення якості освітнього процесу в закладі дошкільної освіти, зокрема при організації лексичної роботи з дітьми.

Етимологія поняття „умова” дозволяє трактувати його, з одного боку, як обставину, від якої залежить що-небудь і, з іншого, як обставини за яких що-небудь відбувається (С. Ожегов) [3]. Педагогічні умови є якісною характеристикою основних чинників, процесів і явищ освітнього середовища, що відображає головні вимоги до організації діяльності (Е. Бехтенова) [4], сукупність об'єктивних можливостей, обставин педагогічного процесу, що цілеспрямовано створюються й реалізуються в освітньому середовищі та забезпечують рішення поставленого педагогічного завдання (В. Кокорев, А. Наумова) [3], комплекс заходів, що сприяють підвищенню ефективності означеного процесу. Мета, з якою створюються педагогічні умови, сутнісні характеристики планованого результату й особливості середовища, у якому здійснюється процес досягнення мети, у свою чергу, визначають вибір адекватних педагогічних умов. Кожний автор трактує термін „педагогічні (дидактичні) умови” залежно від завдання, що вирішується

в дослідженні. Загальним для всіх дефініцій є те, що визначені авторами умови спрямовані на вдосконалення управління взаємодії учасників педагогічного процесу при вирішенні конкретних дидактичних завдань (Е. Койкова) [3].

У межах нашого дослідження з-поміж педагогічних умов розвитку словника старших дошкільників Н.В.Горбуновою обґрунтовано та виділено такі: створення позитивного емоційного тла для занурення дітей у комунікативно-мовленнєве середовище; дотримання послідовності етапів розвитку словника дітей (занурення, орієнтація, диференціація, активне вживання) за пріоритетності індивідуальних форм словникової роботи над загальногруповими; інтеграція цілеспрямованої словникової роботи в різні види мовленнєвої діяльності (художньо-мовленнєва, навчально-мовленнєва, мовленнєво-ігрова); взаємодія закладу дошкільної освіти з родинами в роботі з розвитку словника дітей. Розглянемо сутність кожної з визначених педагогічних умов [12].

Створення позитивного емоційного тла для занурення дітей у комунікативно-мовленнєве середовище. Існує кілька основних чинників, що сприяють підвищенню емоційності заняття і викликають радість у дітей.

1. Обстановка на занятті і відношення педагога істотно впливають на емоційність занять. Важливо, щоб точність і чіткість дій вихователя чергувалися, поєднувалися з посмішками, словами заохочення дітей за їхні успіхи, підбадьоренням їх при тимчасових невдачах.

2. Використання ігрового і змагального методів, у силу психологічних особливостей, завжди викликає в дітей сильну емоційну реакцію. Гра – це звична форма занять для старших дошкільників; це не тільки розвага, але і спосіб розвитку (вікова особливість). На заняттях із старшими дошкільниками важливо використовувати сюжетні ігри, при цьому педагог, створюючи визначений ігровий сюжет діяльності для

дітей, включає в зміст заняття програмний навчальний матеріал. Застосовуючи такий метод, вихователь сам повинен стати учасником гри, повірити в реальність створюваних ним образів і виконувати відповідну сюжетові роль. Зі старшими дошкільниками варто використовувати ігри, що відрізняються все більшою реалістичністю. Ігри посідають важливе місце в житті дитини. Вони є її природним станом, потребою дитячого організму; створюють позитивне емоційне тло, на якому всі психічні процеси протікають найбільш активно. У грі не тільки виявляються індивідуальні здібності й особистісні риси дитини, але й формуються певні властивості особистості.

3. Розмаїття засобів і методів, що використовуються на занятті; оптимізація завантаженості дітей на занятті.

Забезпечення ситуації занурення дітей у комунікативно-мовленнєве середовище ефективно впливає на процес розвитку словника дошкільників. На думку Т. Піроженко, комунікативно-мовленнєвий розвиток є передумовою розвитку особистості дитини, можливості засвоювати окультурені людські дії у ході активної взаємодії з дорослими та однолітками; допомагає розширити світогляд дитини, оволодіти суспільним досвідом, впливає на розвиток емоційно-вольової сфери, становлення провідних видів діяльності; залежить, насамперед, від мовлення дорослих і зокрема батьків. Спілкування з ними забезпечує збагачення змісту свідомості дитини, воно детермінує його структуру, розвиток окремих психічних процесів, особистості, свідомості і самосвідомості [4].

Означена педагогічна умова реалізовується на першому, збагачувально-репродуктивному, етапі розвитку словника старших дошкільників. Перегляд театралізованих вистав, читання літературних текстів із активним слуханням підвищують емоційний настрій дітей та спрямовують їх на активне вживання словника у всіх видах запропонованої діяльності.

Дотримання послідовності етапів розвитку словника дітей (занурення, орієнтація, диференціація, активне вживання) за пріоритетності індивідуальних форм словникової роботи над загальногруповими. Процес опанування дітьми словника проходить чотири послідовні етапи: занурення, орієнтації, диференціації, активного вживання. На першому етапі створюється мовленнєве середовище, в яке поступово занурюється дитина. Вона постійно чує навколо себе українську мову, прислухається до неї, відзначає схожість та відмінність її звучання порівняно з російською, кримськотатарською. На другому етапі – орієнтації – дитина починає усвідомлювати значення слів. На третьому етапі – диференціації – дитина чітко усвідомлює та здатна тлумачити значення слів, порівнює звучання одних слів різною мовою. На четвертому етапі відбувається активне вживання слів у власному мовленні.

Розвиток словника дітей на етапі занурення відбувається через демонстрацію, показ театралізованих вистав на основі художніх творів; на етапі орієнтації діти відтворюють невеликі літературні сюжети; на етапі диференціації старші дошкільники беруть участь у розробці сценаріїв та підготовці вистав; на етапі активного вживання старші дошкільники вільно використовують українську лексику у власному мовленні.

Означена педагогічна умова реалізовується на кожному етапі розвитку словника старших дошкільників за допомогою таким методів та прийомів роботи: читання літературних текстів з активним слуханням; перегляд театралізованих вистав; дидактичні словесні ігри; коментоване малювання; сюжетно-рольова гра.

Інтеграція цілеспрямованої словникової роботи в різні види мовленнєвої діяльності (художньо-мовленнєва, навчально-мовленнєва, мовленнєво-ігрова). Інтеграція – це об'єднання різних елементів-частин у ціле, їх взаємопроникнення з метою всебічного

розкриття загального поняття, процесу, явища. У педагогічному словнику „інтеграція” – це „сторона процесу розвитку, що пов’язана з об’єднанням в ціле раніше різнорідних частин та елементів. Інтеграція характеризується зростанням обсягу й інтенсивністю взаємозв’язків і взаємодії між елементами, їх упорядкуванням і самоорганізацією в певне цілісне утворення з проявом якісно нових властивостей” [4, с. 11].

Як інтеграційні засоби виступають початкові плани, освітні програми, підручники, посібники й інші „форми існування” змісту дошкільної освіти. Інтеграційну роль у складі змісту відіграють логіко-процесуальні операції – уніфікація поняття, універсалізація методу, а також компоненти знання: поняття, закони, теорії.

Розвиток словника дитини найкращим чином відбувається в різних видах дитячої діяльності: художньо-мовленнєвої, навчально-мовленнєвої, мовленнєво-ігрової.

Навчально-мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку охоплює різні види говоріння (розповідання, бесіда, діалогізування, міркування, повідомлення) та слухання, які реалізуються на спеціально організованих заняттях з розвитку мовлення.

Під художньо-мовленнєвою діяльністю А. Богуш розуміє діяльність, пов’язану з сприйманням літературних творів, виконанням їх, відтворенням, супроводжується образним, виразним мовленням, словесною творчістю та включає такі компоненти: сприймання на слух та розуміння дітьми змісту художніх творів; відтворення змісту і виконавча діяльність; театралізована діяльність; творчо-імпровізаторська діяльність [3].

Мовленнєво-ігрова діяльність – це двокомпонентне утворення, в основі якого лежить розвиток дитячого мовлення засобами гри. Як складне педагогічне явище, мовленнєво-ігрова діяльність базується на ігрових методах навчання дітей дошкільного віку [25].

Взаємодія закладу дошкільної освіти з родинами в роботі з

розвитку словника дітей. Сім'я є першим соціальним інститутом, де здійснюється виховання дитини. Суспільна цінність і соціально-психологічне значення сім'ї зумовлене відображенням у ній безпосереднього життя, вихованням дітей, передачею від старшого покоління молодшому соціального досвіду, цінностей, культури, мови, формування індивідуальної свідомості.

Поняття про розвивальну взаємодію закладу дошкільної освіти і сім'ї, де кожен з її членів не лише сприяє розвитку іншого, але і знаходить умови для власного особистісного розвитку, повинне стати основою для роботи з батьками. Безперервний зв'язок із батьками необхідно здійснювати за допомогою колективної, індивідуальної, наочної форм роботи.

Означена педагогічна умова реалізовується на другому, навчально-уточнювальному, етапі розвитку словника.

Отже, ефективність розвитку словника старших дошкільників забезпечується такими педагогічними умовами, як: створення позитивного емоційного тла та ситуації занурення дітей у комунікативно-мовленнєве середовище; дотримання послідовності етапів розвитку словника дітей (занурення, орієнтація, диференціація, активне вживання) за пріоритетності індивідуальних форм словникової роботи над загальногруповою; інтеграція цілеспрямованої словникової роботи в різні види мовленнєвої діяльності (навчально-мовленнєвої, художньо-мовленнєвої, мовленнєво-ігрової); взаємодія закладу дошкільної освіти з родинами в роботі з розвитку словника дітей.

2.3. Особливості застосування інтелектуальних карт у розвитку словника старших дошкільників

Відомо, що приблизно до десяти років у дітей домінує переважно права півкуля, тому переважна більшість дошкільнят відноситься не до розумового, а до художнього типу. Саме тому застосування методу

інтелектуальних карт особливо ефективно в освітньому процесі дошкільнят [15, с.6].

У процесі створення інтелектуальних карт ідеї стають більш чіткими і зрозумілими, добре засвоюються зв'язку між ідеями; метод дозволяє як би поглянути на досліджуваний матеріал із більш високої точки зору, охопити його «єдиним поглядом», сприйняти його як єдине ціле. Багаті можливості, які надають карти пам'яті, дозволяють використовувати їх для вирішення найрізноманітніших завдань. Постійне використання методики дозволить зробити мислення більш організованим, чітким, логічним [34].

Складання карти пам'яті передбачає використання різних графічних засобів (малюнків, символів, стрілочок, шрифтів).

Аркуш доречно розташовувати горизонтально: так відводиться більше місця під малюнок, що дозволить розширювати і модернізувати його. У центрі сторінки пишеться і виділяється головна ідея (наприклад, назва нової теми). Використовуючи різнокольорові ручки, виводяться з «головної ідеї» лінії (гілки), кожна з яких виділяється під певний розглянутий момент основної теми. Кожна гілка підписується. Для того щоб назвати гілку, необхідно дібрати певне ключове слово, таке, щоб воно найбільш повно відповідало темі даної гілки. На великих гілках поміщаються більш дрібні, відповідні розглянутим у темі гілки деталей, для їх іменування також добираються найбільш підходящі ключові слова.

Можна деталізувати карту настільки, наскільки це потрібно для розуміння теми. Для цього достатньо просто додавати все більш дрібні гілочки до загального «дерева» карти (саме в цьому і полягає рух від загального до деталей: у центрі знаходиться загальне – тема (її відразу видно), а на всі боки від цієї ключової назви йдуть більш дрібні теми і дані в міру зменшення їх спільності. Ключові слова слід писати друкованими літерами і розбірливо. Розмір шрифту добирається

відповідно до важливості даного ключового слова. Інтелектуальні карти мають бути рясно ілюстровані різними малюнками і власними символами (права півкуля в своїй діяльності орієнтується не на слова, а, в основному, на образи, просторові структури). Різними стрілочками показуються зв'язки між різними ідеями [15, с.5].

Поради щодо складання інтелектуальних карт:

- * У центрі сторінки пишеться і обводиться головна ідея (образ).
- * Для кожного ключового моменту проводяться відгалуження, розходяться від центру, використовуючи ручки різного кольору.
- * Для кожного відгалуження пишеться ключове слово або фраза, залишивши можливість для додавання деталей.
- * Додаються символи та ілюстрації.
- * Писати треба розбірливо великими (друкованими) літерами.
- * Важливі ідеї записуються більшим шрифтом.
- * Підкреслюються слова і використовуються жирні літери.
- * Для виділення певних елементів або ідей використовуються лінії довільної форми.
- * У побудові карти пам'яті аркуш паперу розташовується горизонтально.
- * Для вдосконалення інтелектуальних карт потрібна практика [17, с.43].

Застосування методу інтелектуальних карт особливо ефективно в освітньому процесі. Зрозуміло, що педагог сам буде складати інтелектуальні карти з теми заняття, але, тим не менш, дитина по ній буде запам'ятовувати лексику, складати речення і розповіді, тобто вона буде мислити радіантно, на підставі природних законів мислення. Метод інтелектуальних карт дає змогу фокусуватися на темі, проводити цілеспрямовану роботу щодо формування активного словника дитини дошкільного віку.

У процесі роботи із застосуванням інтелектуальних карт діти вчаться не тільки користуватися певними словами і словосполученнями, а й отримують освітній засіб, що дозволяє самостійно розвивати мовлення в процесі спілкування й освіти. Розвиток словника дітей із застосуванням інтелектуальних карт спирається на формування пізнавальних процесів, на вміння спостерігати, порівнювати і узагальнювати явища навколишнього життя і явища мови різного рівня.

Інтелектуальний розвиток дитини із застосуванням карт здійснюється за допомогою розвитку дитячих асоціацій, поповнення та активізації словникового запасу, розвитку зв'язного мовлення, фантазії. Дитина, працюючи з інтелектуальними картами, йде в своєму розвитку від простих логічних операцій: порівняння, зіставлення предметів, розташування в просторі, кількісне визначення загальних і від'ємних частин до вміння аналізувати, диференціювати, робити класифікацію предметів, вчиться розрізняти видові поняття [15, с.6].

Більш того, розвиваються комунікативні властивості, вміння слухати педагога, товариша по групі, формується бажання бути активним, проявляти ініціативу, виховуються лідерські якості і разом із тим – повагу до інших. Тобто колективна робота за інтелектуальними картками сприяє формуванню мотивації до навчання, емоційно-вольовій сфері, вмінню працювати в колективі, увагу, посидючість, наполегливість.

Зв'язне усне висловлювання може відбутися за умови наявності у дитини словника, внутрішнього плану висловлювання і бажання висловлюватися. Ці три фактори мають виступати в єдності, і завдання педагога – відчувати мовленнєву готовність до усного висловлювання у кожної дитини.

Якщо у дитини є словник, але немає в голові образу думок, про що і як говорити, педагог змушений буде постійно спонукати, стимулювати її навідними питаннями, так як немає мотиву до усного висловлювання.

Якщо у дитини є мотивація, але немає словника і плану висловлювання, то вона буде тягнути руку, вискакувати відповідати і вже після декількох слів почне мовчазно чекати допомоги від дорослого.

Розвиток словника із застосуванням інтелектуальних карт у дітей об'єднує всі три фактори: дитина бачить перед собою зорові образи, що допомагають відтворенню словника, план висловлювання, відображений у кожній гілці дерева карти, і бажання сказати про те, що наочно і зрозуміло [31, с.49].

Ступінь співвіднесеності слова і образу характеризує якісну сторону словникового запасу. Процес засвоєння значення слів починається з співвіднесення звучання слова з чуттєво сприйнятими властивостями об'єкта, а оволодіння їх узагальненим значенням спирається на узагальнення чуттєвих даних. Тільки на цій основі стає згодом можливе оволодіння узагальненим значенням слів незалежно від конкретних ситуацій.

Отже, чим багатший чуттєвий досвід, чим різноманітніше відбивається в сприйняттях і уявленнях навколишній світ, тим ширше можливість оволодіння узагальненим значенням слів і вищий його рівень. Тому можливість за допомогою інтелектуальних карт чуттєво пізнати значну кількість об'єктів і явищ і їх властивостей, а також можливість зробити зіставлення засвоєних слів із об'єктами, що позначаються ними, розширюють значення і розуміння слів. Незважаючи на те, що діти зазвичай правильно вживають слова в тому чи іншому контексті, їх знання при ретельній перевірці часто виявляються вербальними, що не спираються на конкретні уявлення, а значення слів або неправомірно звужується – слово залишається як би прив'язаним до одиничної ознаки, об'єкту або конкретної ситуації, або надмірно відволікається від свого конкретного змісту, тим самим втрачаючи своє значення [31, с.51].

Недостатність словникового запасу, нерозуміння значення і сенсу деяких слів роблять розповіді дітей інформативно бідними, їм важко будувати послідовну, логічну розповідь через зниження кількості конкретної інформації.

Найважливішими із засобів розвитку словника є наочність, при якій (або з приводу якої) відбувається мовленнєвий акт, і моделювання плану висловлювання.

Інтелектуальні карти допомагають структурувати інформацію, яку дитині належить засвоїти, розбити її на конкретні образні одиниці, з подальшою організацією їх в цілісні системи за законами, відповідним найбільш ефективній роботі людського мозку. Одиницею інформації є цілісний самостійний «образ-факт», який зрозумілий дитині, може бути нею осмислений і легко включений до системи її особистого досвіду.

Послідовність занять з розвитку словника побудована в порядку зростаючої складності, з поступовим зменшенням наочності і «згортанням «плану висловлювання (теорія «поетапного формування розумових дій», розроблена радянським психологом П.Я.Гальперіним) [10]. У результаті ми виявили таку послідовність роботи із застосуванням інтелектуальних карт:

1. Виділення основних ключових понять з теми.
2. Називання картинок, зображених на карті.
3. Складання речень по кожній гілці дерева.
4. Відтворення слів за інтелектуальною картою.

Наочність у даному виді роботи представлена максимально: у вигляді предметів, об'єктів, малюнків і порядку дій із ними, що спостерігаються дітьми на карті. Щоб добре, зв'язно розповісти про щонебудь, треба ясно уявляти собі об'єкт розповіді (предмет, подія), вміти аналізувати, відбирати Основні для даної ситуації спілкування властивості і якості – це встановлювати причинно-наслідкові, тимчасові та інші відносини між предметами і явищами. План розповідання

забезпечується порядком картинок, послідовно розміщених на кожній гілці дерева. Наявність моделі висловлювання забезпечує успішність складання зв'язного висловлювання, а також створюються передумови і можливість роботи над творчим розповіданням. Тому наочність і план висловлювання, а також зразок розповіді, зроблений педагогом, забезпечують перехід виучуваних слів із пасивного в активний словник дітей [16, с.5].

Використання інтелектуальних карт залежить від: учасників процесу створення інтелект-карт; поставлених завдань; індивідуальних здібностей дітей; типу заняття; форми організації дітей [16, с.7].

У складанні інтелектуальної карти можуть брати участь:

- педагог (він може скласти інтелектуальну карту з теми заняття, при цьому дитина в ході дослідження-бесіди по ній буде запам'ятовувати лексику);

- педагог у спільній взаємодії з дітьми (як ілюстрування розглянутої в занятті теми, як закріплення матеріалу з певної теми або в ході проектної діяльності);

- діти разом із батьками (у якості домашнього завдання – це допоможе залучити батьків до освітнього процесу і сформувати у дітей вміння знаходити ефективні способи для засвоєння навчального матеріалу);

- діти самостійно складають інтелект-карти по заданій темі [17, с.50].

У всіх випадках дитина є активним учасником процесу осмислення і створення інтелект-карт. Те, що дитина проробляє самостійно, запам'ятовується краще готового матеріалу.

Визначені цільові напрямки створення інтелектуальних карт:

- * збір інформації про предмет або об'єкт;
- * закріплення та узагальнення інформації;
- * розвиток словника.

Таким чином, у роботі з розвитку лексики інтелект-карти дозволять успішно розширювати обсяг і активізувати словник, уточнювати значення слів, організовувати семантичні поля.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі здійснено аналіз проблеми розвитку словника дітей старшого дошкільного віку за допомогою інтелектуальних карт у сучасному просторі дошкільної освіти, висвітлено її теоретичні аспекти, окреслено сферу її практичного застосування у галузі сучасної дошкільної лінгводидактики.

Реалізація **першого завдання** нашого дослідження дала змогу встановити закономірності оволодіння значенням слова в онтогенезі: встановлення зв'язку „предмет – слово” відбувається на підставі освоєння дій; свідоме використання понять здійснюється після усвідомлення відносин, залежностей між предметами, явищами, людьми; дія стає більш усвідомленою, якщо поняття опановано; через слово дитина переходить поступово до більш узагальнених форм мислення; специфічність свідомості у відображенні світу реалізується через значення; розуміння мовлення не розвивається паралельно й синхронно зі свідомим використанням слів.

Визначено ключове поняття дослідження – розвиток словника старших дошкільників, яке ми розглядаємо як процес, пов'язаний із позитивною динамікою кількісних та якісних змін за рахунок освоєння слів різних категоріальних груп, що перебувають на різних рівнях осмислення. Розвиток словника дітей відбувається в діяльності, зокрема художньо-мовленнєвій, навчально-мовленнєвій, мовленнєво-ігровій.

Схарактеризовано ключові наукові підходи дослідження. Підставами для визначення діяльнісного підходу до організації лексичної роботи в закладах дошкільної освіти є фундаментальні положення, щодо того, що по-перше, розвиток словника відбувається в мовленнєвій діяльності, що супроводжує інші види діяльності; а по-друге, процес засвоєння словника має діяльнісну природу. Визначено, що діяльність – це активна взаємодія з довкіллям, у процесі якої індивід виступає як суб'єкт, який цілеспрямовано впливає на об'єкт,

задовольняє свої потреби. Для нашого дослідження діяльність – засіб, умови й джерело збагачення словника.

Мовленнєва діяльність посідає особливе місце серед різних видів діяльності; як і будь-яка інша діяльність, передбачає постановку мети, планування та здійснення плану, зіставлення мети й результату; безпосередньо пов'язана з навчанням.

Компетентнісний підхід передбачає формування компетентності, комплексної інтегрованої риси особистості, яка визначає рівень особистісного розвитку, що складається у процесі освіти та виховання. Центральним у визначенні завдань розвитку особистості дитини є розмежування категорій компетентності, компетенції та компетентнісного підходу.

Доведено, що компетентність має вікові характеристики, які розглядаються як орієнтовані показники розвитку особистості на кожному віковому етапі, базисні характеристики компетенції певного виду діяльності. Виділені А. Богуш стосовно мовленнєвої діяльності лексична, фонетична, граматична, діалогова та комунікативна види компетентності формуються в процесі навчально-мовленнєвої діяльності.

Ключова для нашого дослідження лексична компетентність складається з лексичних знань і мовленнєвих лексичних навичок та визначається як наявність певного запасу слів у межах вікового періоду, здатність адекватно використовувати лексеми, доречно вживати образні вирази, прислів'я, приказки, фразеологічні звороти.

Друге завдання дипломної роботи спонукало нас до характеристики дефініції «інтелектуальна карта». Інтелектуальна карта – це схема/ діаграма, призначена для візуалізації інформації під час її обробки людиною. Головна особливість полягає в тому, що її окремі елементи пов'язуються, головним чином, асоціативними зв'язками, найбільш звичними для людського мислення і пам'яті. Інтелектуальні

карти охоплюють і допомагають записати, запам'ятати, з'єднати і вивести інформацію візуально.

Третє завдання дослідження дало змогу визначити критерії та показники розвитку словника: мотиваційний критерій із показниками: інтерес до змісту слова; ініціативність слововживання; прагнення до словотворення і словозміни; когнітивно-змістовий критерій із показниками: точність слововживання; кількість і якість слів, які вживає дитина в тематичних групах; розуміння значення слів та вміння їх пояснити; експресивно-оцінний критерій із показниками: наявність у мовленні образних виразів, приказок, прислів'їв, експресивної лексики; взаємооцінка правильності вживання лексики; самооцінка правильності вживання лексики.

На підставі визначених критеріїв та показників відповідно до віку дітей було схарактеризовано рівні розвитку словника дітей старшого дошкільного віку: високий, вище середнього, середній, нижче середнього, недостатній.

Також обґрунтовано **педагогічні умови**, що сприяють ефективності розвитку словника дітей старшого дошкільного віку: створення позитивного емоційного тла та забезпечення ситуації занурення дітей у комунікативно-мовленнєве середовище; забезпечення послідовності етапів розвитку словника дітей (занурення, орієнтації, диференціації, активного вживання) з дотриманням пріоритетності індивідуальних форм словникової роботи над загальногруповими; інтеграція цілеспрямованої словникової роботи в різні види мовленнєвої діяльності (художньо-мовленнєвої, навчально-мовленнєвої, мовленнєвої ігрової); взаємодія закладу дошкільної освіти з родинами в роботі з розвитку словника дітей.

Розв'язуючи **четверте завдання** дослідження, ми розкрили особливості застосування інтелектуальних карт у розвитку словника старших дошкільників, з'ясувавши, що інтелектуальний розвиток

дитини із застосуванням карт здійснюється за допомогою розвитку дитячих асоціацій, поповнення та активізації словникового запасу, розвитку зв'язного мовлення, фантазії. Дитина, працюючи з інтелектуальними картами, йде в своєму розвитку від простих логічних операцій: порівняння, зіставлення предметів, розташованих у просторі до вміння аналізувати, диференціювати, здійснювати класифікацію предметів. Робота з картою сприяє розвитку у дитини комунікативних властивостей, вмінню слухати педагога, товариша по групі, формує бажання бути активним, проявляти ініціативу, виховує лідерські якості і разом із тим повагу до інших.

Застосування інтелектуальних карт в освітньому процесі дошкільнят сприяє розвитку словника дитини. Методика дійсно виявляється дуже ефективною, так як на всіх етапах роботи передбачається опора на наочність і моделювання. У результаті застосування інтелектуальних карт дитина розвивається: вона не тільки вчиться засвоювати інформацію, а й оперативно з нею працювати. Постійне використання методики дозволить зробити мислення більш організованим, чітким, логічним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Наук. кер.: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. – К.: Видавництво МОН, 2012. – 26 с.
2. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти: / Богуш Алла. – [4-е видання]. – Х. : Вид-во «Ранок», 2013. – 192 с.
3. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах : [підручник] / За ред. А. М. Богуш. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – 704 с.
4. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Мовленнєва робота з дошкільниками: шляхи оптимізації [Текст] / А.М.Богуш, Н.В.Гавриш // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2013. - № 3. – С. 4-12.
5. Богуш А. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах. [Підручник] / Алла Богуш.. – К. : Видавничий дім «Слово», 2011. – 440 с.
6. Бьюзен, Т. Супермышление / Тони и Барри Бьюзен. – Минск : ООО «Попурри», 2008. – 184 с.
7. Выготский Л. С. Исследование развития научных понятий в детском возрасте / Л. С. Выготский // Собр. соч.: В 6-ти т. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 2. Проблемы общей психологии. – С. 184–294.
8. Гавриш Н. Розвиток мовлення: розв'язуємо актуальні проблеми [Текст] / Наталія Гавриш // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2019. – № 3. – С. 36-44.

9. Гавриш Н., Крутій К. Як змінювалися підходи до розвитку мовлення дітей / Наталія Гавриш, Катерина Крутій // Дошкільне виховання. – 2019. – № 10. – С. 7-10.

10. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин – М. : Наука, 1981. – 140 с.

11. Гербова В. В. Обобщающая функция слова / В. В. Гербова // Дошкольное воспитание. – 1969. – № 8. – С. 17–21.

12. Горбунова Н. В. Теорія і практика розвитку словника дошкільників: Монографія / Н. В. Горбунова // Ялта : РВВ КГУ, 2009. – 336 с.

13. Дитина : Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту : О. В. Огневюк,; авт. кол. : Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко [та ін.]; наук.ред. : Г. В. Беленька, М.А.Машовець; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – 304 с.

14. Калмикова Л.О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностично-розвивальний комплекс : навч.-метод. посіб. / Л.О. Калмикова. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2016. – 384 с.

15. Кіндрат І. Інтелектуальна карта як засіб символізації і систематизації інформації [Текст] / Інна Кіндрат // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2018. – № 5. – С. 4-14.

16. Кіндрат І. Навчаємося дистанційно: інтелектуальні карти в професійному житті педагога [Текст] / Інна Кіндрат // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2018. – № 3. – С. 4-9.

17. Кіндрат І. Організація інтелектуальної і мовленнєвої діяльності дітей на основі інтелектуальних карт [Текст] / Інна Кіндрат // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2018. – № 8. – С. 42-51.

18. Кіндрат І. Технологія складання інтелектуальних карт: плануємо освітній процес [Текст] / Інна Кіндрат // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2018. – № 6. – С. 16-24.

19. Кольцова М. М., Рузина М. С. Ребенок учится говорить. Пальчиковый игротренинг / М. М. Кольцова, М. С. Рузина. – Екатеринбург : У-Фактория, 2006. – 224 с.

20. Крутій К. Л. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку / К. Л. Крутій. – Запоріжжя : ЛПІС. Лтд, 2005. – 208 с.

21. Крутій К. Розвиток лінгвокреативних здібностей дошкільника: огляд сучасних підходів / К. Крутій. // Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета. – 2014. – №48. – С. 12–17.

22. Крутій К. Технологія діяльнісного підходу до навчання мови і розвитку мовлення дітей дошкільного віку / Катерина Крутій // Дошкільна освіта. – 2005. – № 4 (10). – С. 35–47.

23. Крутій Л. Проблеми запровадження моніторингу дошкільної освіти та шляхи їх вирішення / Л. Крутій. // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Педагогіка та психологія. – 2015. – №2. – С. 67–70.

24. Литвинова М. И. Потребность в общении / М. И. Литвинова // Проблемы онтогенеза общения. – М. : Педагогика, 1986. – С. 31–57.

25. Луцан Н. І. Теорія і практика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності : дис. на здобуття наукового ступеня доктора пед. наук : 13.00.02 / Надія Іванівна Луцан. – Одеса, 2005. – 466 с.

26. Навчально-мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку [Електронний ресурс] / Електронний словник «Глосарій». – Режим доступу: <http://goo.gl/zqpaJp>.

27. Новий тлумачний словник української мови : [у чотирьох томах] / Укладачі : В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Видавництво «Аконіт», 1999. – Т.3. – 927 с.

28. Павлов І. П. Лекції про роботу головних травних залоз / І. П. Павлов. – СПб., 1897. – 223 с.

29. Полевікова О.Б. Методика вивчення словника дитини старшого дошкільного віку / О.Б. Полевікова // Науково-дослідна робота у вищих навчальних закладах: досвід та проблеми: матеріали Всеукр. наук. конф., (Одеса, 20-21 жовтня 2011 р./М-во освіти і науки України, ДЗ «Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського»). – Одеса: ПНПУ, 2011. – С.52-54.

30. Полевікова О.Б. Особливості дослідження дитячого словника / О.Б.Полевікова // Наука і освіта. - № 8/CIV, листопад. – 2011. –С.109-111. (Серія «Педагогіка»).

31. Полевікова О.Б. Специфіка словникової роботи в дошкільному навчальному закладі / О.Б. Полевікова // Психологія і педагогіка: методика та проблеми практичного застосування: матеріали Міжн. наук.-практ. конф., (м.Одеса, 9-10 вересня 2011 р./ М-во освіти і науки України, ГО «Південна фундація педагогіки») - Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2011. – Ч.1. – С.48-51.

32. Про застосування державної мови в освітньому процесі. Лист МОН України від 17.09.19 № 1/9-581 // Дошкільне виховання. – 2019. – № 10. – С. 1-2.

33. Словник-довідник з української лінгводидактики : [навч. посібн.] / Кол. авторів за ред. М. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2015. – 320 с.

34. Сучасне заняття в дошкільному закладі: Навчально-методичний посібник / За ред.Н.В.Гавриш; авт.кол.: Н.В.Гавриш, О.О.Лінник, Н.В.Губанова. – Луганськ: Альма-матер, 2007. – 496 с.

35. Тихеева Е. И. Развитие речи у детей раннего и дошкольного возраста / Е. И. Тихеева – М. : Просвещение, 1972. – 176 с.

36. Трифонова О.С. Формування мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку : [монографія] / Олена Сергіївна Трифонова. – Одеса : Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2012. – 467 с.

37. Тур Л.В. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільників / Л. В. Тур. – Х: ВГ «Основа», 2016. – 160 с. – («ЗДО. Вихователю»).

38. Ушакова О. С. Развитие речи дошкольников / О. С. Ушакова. – М. : Издательство Института психотерапии. Институт дошкольного воспитания и семейного образования РАО, 2001. – 237 с.

39. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. – В 2 т. / Ред. кол.: В. Н. Столетов (гол.) та ін. / К. Д. Ушинський. – К. : Рад. школа, 1983. – Т. 1. – 488 с.

40. Фрадкіна Ф. И. Психология игры в раннем детстве : Автореф. дис.... канд. психол. наук / Ф. И. Фрадкіна. – М., 1948. – 24 с.

41. Шалда Н. Упроваджуємо інновації: як відстежити результативність? [Текст] / Наталія Шалда // Дошкільне виховання. – 2019. – № 4. – С. 21-25.

42. Эльконин Д. Б. Развитие речи в дошкольном возрасте / Д. Б. Эльконин. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1958. – 115 с.

ДОДАТОК А
ПРИКЛАДИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ КАРТ З РОЗВИТКУ
СЛОВНИКА ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

ДОДАТОК Б

ТЕМАТИЧНІ СЛОВНИКИ-МІНІМУМИ

Тема „Пори року”

Іменники: осінь, зима, весна, літо, сніжинка, ковзани, кульбаба, метелик, хурделиця, листопад.

Дієслова: опадати, падати, літає, шурчить, жовтіє, засніжило, кататися, розважатися, збирати, припікає.

Прикметники: сонячний, дощова, морозний, зелений, теплі, веселий, жовтогарячий, білосніжний, пухнастий, барвистий.

Тема „Українські народні казки, загадки, прислів'я, приказки»

Іменники: казка, герой, рукавичка, колобок, гість, жабка, царівна, відьма, лісовик, богатир.

Дієслова: загубив, ішов, жили, бігла, скакала, пригощати, захищати, спасати, шукати, подорожувати.

Прикметники: сміливий, чарівна, хитра, хоробрий, великий, казковий, сильний, дорогоцінний, кмітливий, умілий.

Тема „У крамниці”

Іменники: крамниця, покупець, продавець, гроші, продукти, цукор, цибуля, товар, каса, рахунок.

Дієслова: купувати, продавати, піти, зважувати, рахувати, вибирати, розглядати, розраховуватися, приміряти, повертати.

Прикметники: овочевий, продуктовий, смачний, дешевий, дорогий, кондитерський, антикварний, книжковий, будівельний, косметичний.

Тема „Я”

Іменники: я, родина, брат, сестра, обличчя, тулуб, друг, іграшки, мамо, тато.

Дієслова: любити, гуляти, спати, розмовляти, розважатися, вчитися, гратися, телефонувати, подібатися, читати.

Прикметники: красивий, чорнявий, маленький, старший, цікавий, молодший, турботлива, приємний, вихований, повчальний.

Тема „Спорт”

Іменники: футбол, спорт, спортсмен, волейбол, баскетбол, м'яч, гравець, чемпіон, медаль, ковзани.

Дієслова: стрибати, бігти, грати, кидати, плавати, кататися, забивати, перемагати, нагороджувати, тренуватися.

Прикметники: золота, сріблена, бронзова, могутній, вольовий, спритний, швидкий, жвавий, спортивний, влучний.

Тема „Квіти”

Іменники: квіти, кульбаба, волошки, троянда, чорнобривці, хризантеми, бузок, букет, екібана, жоржини.

Дієслова: цвітуть, пахнуть, поливати, садити, зрізати, дарити, складати, ходити, збирати, нюхати.

Прикметники: польові, кімнатні, пахучі, декоративні, квітучі, листяні, високі, великі, весняні.

Тема „Дружба”

Іменники: друг, подруга, радість, довіра, розуміння, співчуття, порада, допомога, сміх, надійність.

Дієслова: дружити, полюбляти, ділитися, посміхатися, радіти, допомагати, піклуватися, радити, пригощати, забавлятися.

Прикметники: надійний, кращий, справедливий, чесний, дбайливий, щедрий, відданий, справжній, відкритий, ерудований.

Тема „Подорож”

Іменники: подорож, літак, поїзд, автобус, квіток, путівка, дорога, вагон, вокзал, країна.

Дієслова: літати, їхати, відпочивати, подорожувати, дивитися, відвідувати, замовляти, фотографувати, запрошувати, сідати.

Прикметники: довга, коротка, скорий, захоплюючий, мальовничий, морська, кругосвітня, привітний, гостинний, зарубіжна.

Тема „Професії. Ремесла”

Іменники: професія, лікар, дизайнер, кулінар, будівельник, вчитель, водій, повар, двірник, матрос.

Дієслова: допомагає, працює, лікує, учить, прибирається, будує, кормить, готує, рибалить, охороняє.

Прикметники: кваліфікований, медична, шкільний, рибальський, санітарний, майстерний, освічений, розумний, відповідальний, умілий.

Тема „Іграшки”

Іменники: іграшка, ведмежатко, велосипед, лялька, машина, конструктор, одяг, кубики, шар, змії.

Дієслова: грати, розважатися, купувати, дарувати, наряджати, кормити, будувати, складати, запускати, надувати.

Прикметники: улюблена, веселий, м'яка, комп'ютерна, нарядний, фантазійна, народна, повітряний, настільна, пізнавальна.

ДОДАТОК В
КОНСПЕКТИ ЗАНЯТЬ ІЗ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ КАРТ

Тема „Спорт”

Іменники: футбол, спорт, спортсмен, волейбол, баскетбол, м'яч, гравець, чемпіон, медаль, ковзани.

Дієслова: стрибати, бігти, грати, кидати, плавати, кататися, забивати, перемагати, нагороджувати, тренуватися.

Прикметники: золота, срібна, бронзова, могутній, вольовий, спритний, швидкий, жвавий, спортивний, влучний.

Цілі: збагачувати активний словник дітей на основі знань і уявлень про доквілля, активізувати морально-розумову аналітичну роботу розуму дитини (самопізнання, самовиховання власної особистості), вчити складати невелику розповідь опису своєї зовнішності, розвивати в дітей мовленнєву здогадку.

Очікуваний результат. Збагачення словарного запасу за темою: „Спорт”. Розвиток лексико-граматичних конструкцій. Розвиток психічних процесів.

Обладнання: ватман, картки для розмальовування за темою „Спорт”, олівці, маркери, барви, картки з наборами слів для вправи „Прибери зайве”.

Хід заняття

I частина – вступна.

Організаційний момент.

Актуалізація необхідних знань.

1. Вихователь: Відгадайте загадки

Гру цю люблять всі на світі:

І батьки, і їхні діти.

М'яч. Удар. І крики: „Го-ол!”.

Пречудова гра ... (футбол).

2. Влітку коні спочивають, взимку діточок катають (лижи, ковзани).

Вихователь: Як ви гадаєте, яка тема нашого заняття сьогодні? (спорт). Так, сьогодні ми будемо подорожувати до країни Спортландії. Як ви гадаєте, хто там живе? Які люди? Які в них професії (спортсмени, футболісти, волейболісти, фігуристи). Засвоїти тему нам допоможе карта, яку створимо власноруч.

II частина – основна.

1. Тренувальні лексичні вправи.

Вправа „Убери зайве”.

Дітям роздаються картки з наборами слів:

Тренер, гравець, фігурист, футболіст, медаль.

Медаль, м'яч, лижи, ковзани, лук.

Лижы, ковзани, ключка, шайба, м'яч.

Рукавички, м'яч, медаль, тренер, лижи.

2. Фізкультхвилинка.

Вправа „Як називається спортсмен?”

Вихователь: Назвіть людину, яка займається:

Футболом (футболіст), гімнастикою (гімнаст), баскетболом (баскетболіст), тенісом (тенісист), волейболом (волейболіст), плаванням (плавець), боксом (боксер), легкою атлетикою – легкоатлет, шахами – шахіст, хокеєм – хокеїст, боротьбою – борець, велоспортом – велосипедист, стрільбою – стрілок, кінний спорт – наїзник (жокей), фігурним катанням – фігурист, ковзанярським спортом – ковзаняр, фехтуванням – фехтувальник, картингом – картингіст, стрибками – пригун.

Вправа виконується у формі гри з м'ячем. Діти сидять у колі, вихователь кидає м'яч, називає вид спорту, дитина має назвати людину. Якщо дитина помиляється вперше, вона встає, вдруге – встає на одну ногу, втретє – вибуває з гри.

Вихователь: Яким має бути звичайний мешканець країн Спортландії? (сміливим, жвавим, могутнім, вольовим, швидким и т.д.)

Вихователь: А чим нагороджують спортсменів (медалями). Якими? Золотими, срібними, бронзовими.

3. Активне застосування лексичних одиниць у власному мовленні. Вихователь: Які види спорту бувають? (Зимові, літні). Діти об'єднуються в дві команди – зимові та літні спортивні ігри.

Вихователь: назвіть як можна більше видів спорту (зимових або літніх).

Вправа „Складання власних речень”.

Діти об'єднуються в три команди та отримують картки з лексичними одиницями, вихователь пропонує їм скласти власні речення з цих слів: футбол, спорт, спортсмен, волейбол, баскетбол, м'яч, гравець, чемпіон, медаль, ковзани, стрибати, бігти, грати, кидати, плавати, кататися, забивати, перемагати, нагороджувати, тренуватися, золота, срібна, бронзова, могутній, вольовий, спритний, швидкий, жвавий, спортивний, влучний.

Кожній команді пропонується обрати картку для розмальовування за темою „Спорт” у залежності від того, яким видом спорту вони хотіли б займатися. Після розмальовування їм пропонується розповісти, що вони знають про цей вид спорту та чому вони обрали саме його.

Кожна команда виконує частину свого завдання на карті.

III частина – завершальна. Підведення підсумків заняття. Оцінювання, рефлексія.

Команда, яка складе більше вірних речень у попередніх вправах нагороджується золотою медаллю, друга – срібною, третя – бронзовою.

Вихователь: Чому ви сьогодні навчилися? Що вам сподобалося більш за все? Чому?

Тема „Я”

Іменники: я, родина, брат, сестра, обличчя, тулуб, друг, іграшки, мати, тато.

Дієслова: любити, гуляти, спати, розмовляти, розважатися, вчитися, гратися, телефонувати, подібатися, читати.

Прикметники: красивий, чорнявий, маленький, старший, цікавий, молодший, турботлива, приємний, вихований, повчальний.

Цілі: збагачувати активний словник дітей на основі знань і уявлень про довкілля, активізувати морально-розумову аналітичну роботу розуму дитини (самопізнання, самовиховання власної особистості), вчити складати невелику розповідь опису своєї зовнішності, розвивати в дітей мовленнєву здогадку.

Очікуваний результат. Збагачення словарного запасу з теми: „Я, моя сім'я”. Розвиток лексико-граматичних конструкцій. Розвиток психічних процесів.

Обладнання: ватман, маркери, дзеркальце для кожної дитини, малюнки бабусі, дідуся, дівчинки, хлопчика, курки, собаки, kota.

Хід заняття

I частина – вступна.

Організаційний момент.

Актуалізація необхідних знань.

Вихователь: Відгадайте загадки. Хто ранком ходить на чотирьох ногах, удень – на двох, а ввечері – на трьох? (Людина) Не сіють, не саджають – самі виростають (Волосся). Повен хлівець білих овець (Зуби в роті). На ніч два віконця самі закриваються, а зі сходом сонця самі відкриваються (Очі). Ношу їх багато років, а кількість їх не знаю

(Волосся). У двох матерів по п'ять синів, одне ім'я всім (Пальці). Солоне, а не сіль, біжить, а не річка, блищить, а не золото. Коли б угадати, та менш його знати! (Сльози). Один говорить, двоє дивляться, двоє слухають (Язик, очі, вуха). Книги читають, а грамоти не знають. Своїх очей не мають, а бачити світ допомагають (Окуляри). Тонкий, довгий, у траві не знайти (Волос). Все життя один одного наздоганяють, а обігнати один одного не можуть (Ноги). Завжди в роті, а не проковтнеш (Язик).

Вихователь: Закінчить віршик.

Мама, тато, дід, бабуся –

Всіх назву, не помилюся.

Старший братик і сестричка,

В нас сімейка невеличка.

Не спиняйте, бо зіб'юся:

Мама, тато, дід, бабуся,

Старший брат, сестра і я –

Отака у нас... (сім'я).

Вихователь: Як іще можна назвати сім'ю? (Родина).

II частина – основна.

1. Тренувальні лексичні вправи.

Вихователь: Подивіться на картинку бабусі. Ким вона була раніше? (дитиною, дівчинкою, жінкою, мамою, ученицею). Подивіться на малюнки и скажіть, хто ким був раніше? (демонструються малюнки).

Вправа „Склади словосполучення”.

Діти отримують картки з іменниками та прикметниками, складають словосполучення по черзі в кожній команді.

Прикметники: довге, гарне, курчаце, чорняве, коротке, красивий, широкий, великий, маленький, яскравий, великі, темні, гарні, зелені, блакитні, маленькі, втомлені, добре, кругле, худе, загоріле, серйозне,

рум'яне, бліде, великі, маленькі, великий, маленький, товстий, красний, пухнасті, тонкі, темні, безбарвні.

Іменники: волосся, рот, очі, обличчя, вуха, ніс, брови.

Діти об'єднуються у чотири команди. Кожна команда отримує малюнок, описує зовнішність зображеної людини, використовуючи складені словосполучення.

Вихователь: як ви вважаєте, що ці люди любляють робити? (Читати, гуляти, гратися, писати и т.д.). Який в них характер?

2. Фізкультхвилинка.

Різні є на світі сім'ї:

Діти крокують на місці.

І маленькі, і великі.

Діти присідають і встають.

Різні люди в тих родинах:

Діти розводять руками в сторони.

Тата, мами і дитинки

Показують пальчиком неначе

рахують.

3. Активне застосування лексичних одиниць у власному мовленні.

Вихователь: відгадайте загадку:

Як подивишся на нього,

Бачиш в нім себе самого

Отаким, яким буваєш,

Що це, друже? Відгадаєш? (Дзеркало).

Прослухайте віршик.

Зазирнув я в дзеркальце,

Запитав:

– Хто це?

Пояснило дзеркальце:

– Це твоє лице.

– Руки де поділися?

Ноги мої – де?

Щось я їх не бачу

В дзеркальці ніде...

– Міг би весь вміститися

В дзеркальці, але...

Хлопчик ти великий,

А я ще – мале.

(Ігор Січовик, Дзеркальце і я).

Вихователь: Подивіться в дзеркальце, опишіть себе, на кого ти схожий? Що ти любиєш робити? Який ти? Діти розглядають себе у дзеркальці та складають речення про свою зовнішність. (В мене золоте довге волосся. Я схожий на свою бабусю. Я люблю гратися, гуляти, читати и т.д.)

III частина – завершальна. Підведення підсумків заняття. Оцінювання, рефлексія.

Вихователь: Чому ви сьогодні навчилися? Що вам сподобалося більш за все? Чому?

Тема „Подорож у країну слів”

Мета: розширювати словниковий запас дітей через словесно-мовні ігри. Формувати вміння римуєвати слова, погоджуючи закінчення. Спонуєати використовувати в мові більше додавальних, епітетів, порівнянь.

Обладнання: костюм феї; аудіозаписи – шум моря, фрагмент композиції „Ранок” Э. Грига, пісня „Посмішка”, збірка класичної музики; картонне „сонце”, „хмари” різної форми, кошик, морські камені.

Словник. Іменники: подорож, літак, поїзд, автобус, квиток, путівка, дорога, вагон, вокзал, країна. Дієслова: літати, їхати, відпочивати, подорожувати, дивитися, відвідувати, замовляти, фотографувати, запрошувати, сідати. Прикметники: довга, коротка, швидкий, захоплюючий, мальовничий, морська, кругосвітня, привітний, гостинний, зарубіжна.

Хід заняття :

Організаційний момент. Вихователь в образі Феї з Країни Слів запрошує до себе в гості всіх дітей.

1. Питання та відповіді. Діти відповідають на питання:

„На чому можна рушити у подорож?”

Вихователь зачитує вірш:

Я малюю диво-поїзд
не простий, а чарівний.
Їде мій барвистий поїзд,
подивіться, ось який:
в розмальованих вагонах
паровоз везе діток,
і привітно на перонах
подає гучний гудок.
Стільки в поїзда вагонів.
як у мене олівців:
жовтий, синій та червоний,
ще й зелений – у кінці.

1. Діти, відправляючись у подорож, на кожній станції шукають слова. Находячи одне слово, вони добирають пару до слова: наприклад, дорога-довга, поїзд – скорий і т. ін.

2. Вихователь зачитує вірш на іншій станції.

Я слова знайду скрізь –
І на небі, і в воді
На підлозі, на стелі
На носі і на руці.
Ви не чули такого?
Не біда! Зіграємо в слово!

Вихователь пропонує знайти слова на небі та на землі. (Відповіді дітей).

3. Гра. Вихователь роздає камінчики, пропонує дітям пограти з ними покатати їх в долонях та складати в мішечок,

кожен камінь – це чарівне слово. Діти кладуть в мішечок камінь та висловлюють враження від яскравої подорожі.

Підведення підсумків. Вихователь пропонує дітям намалювати на своєму камені що-небудь добре та подарувати їх своїм друзям або рідним.

Я малюю диво-поїзд
не простий, а чарівний.
Їде мій барвистий поїзд,
подивіться, ось який:
в розмальованих вагонах
паровоз везе діток,
і привітно на перонах
подає гучний гудок.
Стільки в поїзда вагонів.
як у мене олівців:
жовтий, синій та червоний,
ще й зелений – у кінці.

4. Діти, відправляючись у подорож, на кожній станції шукають слова. Находячи одне слово, вони добирають пару до слова: наприклад, дорога-довга, поїзд – скорий і т. ін.

5. Вихователь зачитує вірш на іншій станції.

Я слова знайду скрізь –
І на небі, і в воді
На підлозі, на стелі
На носі і на руці.
Ви не чули такого?
Не біда! Зіграємо в слово!

Вихователь пропонує знайти слова на небі та на землі. (Відповіді дітей).

6. Гра. Вихователь роздає камінчики, пропонує дітям

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Квакуча Вікторія Михайлівна
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та наукові дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових та родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів та співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

_____ (дата)

_____ (підпис)

_____ (ім'я, прізвище)

Бібліотекарка I категорії

Стефанія Собоць